

ТОРОСЯН Г. А.

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Дана стаття присвячена висвітленню питання щодо сутності сільськогосподарської кооперації, її становленню, стану та розвитку. Розглянуто основне поняття кооперації, поняття обслуговуючої сільськогосподарської кооперації та її необхідність за сучасних умов. Описано деякі історичні передумови виникнення та зародження кооперації в Україні, розвитку кооперативного руху в Україні, сучасний стан кооперативного національного сектору. Проаналізовані правові та інституційні засади діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проведено короткий огляд державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, основні напрями, проблеми та перспективи розвитку. Надано пояснення місця сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в розвитку сільських територій України.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарська обслуговуюча кооперація, сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, сільська територія, розвиток села.

ТОРОСЯН А. А.

аспірант

Національний університет біоресурсів і природопользования Украины

РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ОБСЛУЖИВАЮЩЕЙ КООПЕРАЦИИ

Данная статья освещает вопросы сущности сельскохозяйственной кооперации, ее становление, состояние и развитие. Рассмотрены понятия кооперации, понятия обслуживающей сельскохозяйственной кооперации, а также ее необходимость в современных условиях. Описаны некоторые исторические предпосылки возникновения и зарождения кооперации в Украине, развития кооперативного движения в Украине, современное состояние кооперативного национального сектора. Проанализированы правовые и институциональные основы деятельности сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов. Проведен краткий обзор государственной поддержки сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в Украине, основные направления, проблемы и перспективы развития. Дано объяснение места сельскохозяйственной обслуживающей кооперации в развитии сельских территорий Украины.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственная обслуживающая кооперация, сельскохозяйственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, сельская территория, развитие села.

TOROSIAN H. A.

postgraduate student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SERVICE COOPERATIONS

This article is dedicated to coverage of the issue to the essence of agricultural cooperation, its establishment, condition and development. In the article the basic concept of cooperation, the concept of service agricultural cooperatives and their necessity in modern conditions. We describe some of historical preconditions the emergence and emergence of cooperation in Ukraine, development of the cooperative movement in Ukraine, the current state of the national cooperative sector. Deals with the legal and institutional framework of agricultural service cooperatives. A brief overview of the state support of agricultural service cooperatives in Ukraine, main areas, problems and prospects. This explanation places of agricultural service cooperatives in rural development in Ukraine.

Keywords: cooperation, agricultural cooperation, agricultural service cooperation, agricultural cooperatives, agricultural service cooperatives, rural areas, rural development.

---

ania_t@ukr.net

Постановка проблеми. За умов реформування вітчизняної економіки, переходу до ефективних моделей її розвитку повністю змінилася система відносин між контрагентами та були створені правові передумови для розвитку якісно нових ринкових формувань. В

аграрному секторі економіки відбуваються зміни в майнових та земельних відносинах, розвиваються нові організаційно-правові форми господарювання. На фоні цього виникає потреба в підвищенні конкурентоспроможності, ефективності та результативності національного виробника.

Проте, за умов, коли значна частина сільськогосподарських формувань знаходиться на стадії кардинальних змін організації виробництва, управління тощо, особливо важливо зберегти існуючі підприємства, кваліфікованих працівників, соціальну та виробничу інфраструктуру та ін. На даному етапі розвитку це вкрай важливо, так як ситуація в аграрному секторі країни є певним обмежувальним чинником для формування та розвитку нових ринкових структур. Сільськогосподарські кооперативи, за даних умов, не лише збережуть переваги масштабного виробництва, але й стануть тією самою ринковою трансформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний внесок у розвиток сільськогосподарської кооперації зробили такі видатні провідники кооперативного руху: К. Левицький, Б. Мартос, К. Мацієвич, Х. Барановський, С. Бородаєвський, М. Туган-Барановський, Ю. Павликовський та ін. Серед сучасників, що займаються дослідженням проблем кооперації, необхідно відмітити В.К. Терещенка, В.В. Зіновчука, М.Й. Маліка та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сучасного стану сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні, її еволюція та перспективи розвитку в умовах формування глобального економічного розвитку та вплив її на розвиток сільських територій. Теоретичну і методологічну основу наукового пошуку складають праці вітчизняних та зарубіжних вчених в області кооперативних процесів.

Основний матеріал і результати. На даний момент вітчизняний агробізнес переживає не найкращі часи, багато малих та середніх підприємств знаходяться на грані банкрутства, проте і великі підприємства також переживають не найкращі часи. Для зміцнення та розвитку власного бізнесу, підприємствам доцільно об'єднуватися, заради кращого економічного ефекту, тобто об'єднуватися в кооператив.

Вивчаючи історію, можна спостерігати за розвитком кооперативного руху у світі та самої кооперації як суспільної організації праці, що почала формуватися на певному етапі розвитку та становлення буржуазного суспільства, який зумовлювався на той час багатьма факторами: економічними, соціальними, фінансовими, ідеологічними та ін. Це мало велику перевагу за умов переходу до капіталізму та товарно-грошових відносин, так як пом'якшувало соціально-економічні наслідки даного процесу.

В Україні кооперативний рух зароджувався та становився наприкінці XIX – початку XX ст. як наслідок бурхливого розвитку в країнах Західної Європи. Він зустрів прихильність серед населення для всіх форм свого розвитку. Спочатку даний рух поширювався на території західної України, а потім вже й по всій українській землі. Звісно, за часи революцій та визвольних часів кооперативний розвиток переживав не найкращі часи, але все ж таки розвиток був, були створені кооперативні спілки, виробництва, а коли вони й були самоліквідовані це стало неймовірним досвідом для наступного покоління. Великий поштовх для розвитку національного кооперативного руху припав на 1917 рік, коли вперше відбувся з'їзд кооперативних спілок, колосально збільшилася кількість кооперативних формувань, було створено центр споживчої кооперації, фінансовий центр української кооперації з філіями у великих містах.

Великою складовою частиною української кооперації була сільськогосподарська кооперація, яка набула свого розвитку ще до революції 1917 року, проте основним етапом її зростання на становлення став період українського державотворення. Положення тогочасного Тимчасового Уряду про кооперативні товариства давало підґрунтя для розвитку та формування об'єднань для виробництва сільськогосподарської продукції, для переробки продукції, її збуту та спільних закупівель.

Сільськогосподарська кооперація на території України добре розвивалася й на початку 20-х рр. минулого століття, за часів НЕПу, вже в складі СРСР, селянам дозволялося

засновувати кооперативні товариства з метою спільного господарювання, збуту продукції, переробки продукції та організації праці. Виведення колгоспів на провідне місце, відродження кооперації різних рівнів стало стратегією НЕПу. Проте вже наприкінці 20-х рр. минулого століття сільськогосподарська кооперація перетворилася на механізм збору продукції у селян та доставки до промислових переробних підприємств з вже завчасно встановленими цінами та планами. Інша система кооперативної діяльності була ліквідована коли був ліквідований НЕП.

Новий етап розвитку кооперації припав на роки «перебудови» з початком у 1985 р., кооперативний рух стрімко йшов до зросту, наповнюючи ринки дефіцитними товарами. Згідно з політикою тогочасного уряду, кооперація мала стати широко розгалуженою системою, яка б була поєднана з державним сектором економіки та індивідуальною трудовою діяльністю населення.

Кооперативам було надано право приймати самостійно будь-яке рішення, яке б не суперечило чинному законодавству та статуту. Кооператив мав статус юридичної особи та власний баланс. В складі кооперативу можна було створювати структурні підрозділи – відділення, ферми, цехи, магазини та ін. Цей розвиток відбувався й до розпаду СРСР, проте з деякими труднощами, так як тогочасна система не була готова до можливих наслідків.

З моменту набуття Україною незалежності було зроблено деякі серйозні кроки до відродження кооперативного сектору національної економіки, визначення правових, економічних, соціальних основ функціонування та діяльності кооперації. До загального законодавства, що регулює правовідносини у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні, належать Конституція України, Господарський, Цивільний, Податковий кодекси України, Кодекс законів про працю України.

До галузевого законодавства, що регулює правовідносини у сфері сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні, належать Земельний кодекс України, Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». Спеціальними законами для обслуговуючої сільськогосподарської кооперації є закони України «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію» та «Про споживчу кооперацію».

Відповідно до Закону України «Про кооперацію», кооперація – це система кооперативних організацій, створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб своїх членів [1].

Згідно з Законом України «Про кооперацію», кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [1].

Тобто кооперація – це система економічних, виробничих, соціальних зв'язків між членами кооперативу, яка відбувається для досягнення їх спільної мети.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарська кооперація – система сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань, утворених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів [2].

Сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції, що добровільно об'єдналися на основі членства для провадження спільної господарської та іншої діяльності, пов'язаної з виробництвом, переробкою, зберіганням, збутом, продажем продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва чи рибництва, постачанням засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів членам цього кооперативу, наданням їм послуг з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування [2].

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб

виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [2].

Тобто сільськогосподарська обслуговуюча кооперація – це система взаємодії виробників сільськогосподарської продукції задля зменшення витрат на збут продукції, переробку, реалізацію та ін. та як наслідок збільшення прибутку. Метою кооперації являється задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю.

Основними завданнями кооперації є [3, с.86]:

- підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав;
- створення системи економічної і соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання;
- залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення;
- створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провадження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах;
- сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства.

Відповідно до закону, кооператив є первинною ланкою у системі кооперації.

Чинники, що спонукають виробників сільськогосподарської продукції до кооперування [3, с.88]:

- вигода від участі у великих за обсягом господарських операціях, створення конкуренції комерційним посередницьким фірмам та уникнення конкуренції між собою, використання професійного менеджменту;
- можливість отримувати прибуток не тільки від виробництва, а й від подальших стадій руху виробленої ними продукції в межах маркетингового ланцюжка певного товару (виробництво — збирання та зберігання — переробка — транспортування — оптова торгівля — роздрібна торгівля — споживання);
- вихід на вигідні ринки збуту, постачання і послуг, у тому числі міжнародні;
- переваги від координації дій, розподілу ризику і отримання ринкової вигоди, тобто забезпечення контролю ситуації на ринку.

Відповідно до чинного законодавства існує два типи кооперативів: виробничий та обслуговуючий. Якщо мета сільськогосподарського виробничого кооперативу – одержання прибутку за реалізовану продукцію за цінами, які він встановлює на договірних основах з покупцем, то обслуговуючі кооперативи мають за генеральну ціль обслуговування своїх членів-виробників сільськогосподарської продукції, не отримуючи прибутку і є неприбутковими організаціями.

Залежно від виду діяльності сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи поділяються на:

- переробні – здійснюється переробка сировини, яка була виготовлена членами такого кооперативу (виробництво хлібобулочних виробів, овочевих, плодово-ягідних, молочних, м'ясних, рибних продуктів і напівфабрикатів, пило- і лісоматеріалів та ін.);
- заготівельно-збутові – зберігання, обробка, заготівля та збут продукції, яку виробляють члени цього кооперативу, здійснення маркетингових послуг для членів кооперативу;
- постачальницькі – здійснюється закупка та постачання учасникам-членам даного кооперативу засобів праці, сировини та матеріалів, необхідних для виготовлення ними сільськогосподарської продукції.

Також сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи надають інші послуги своїм учасникам – транспортні, ремонтні, технологічні, консультативні, бухгалтерські та ін.

Виробництво сільськогосподарської продукції посідає центральне місце в агропромисловому комплексі України. Посткризовий стан економіки вимагає інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва, що забезпечить продовольчу безпеку країни та гарантуватиме конкурентоспроможність національного виробника на світовому ринку.

За часи української незалежності відбулися великі зміни як в економіці країни в цілому, так і в окремих галузях, відбулося реформування земельних відносин, становлення ринкових відносин в межах сільських територій. Затяжний процес паювання земель, обмеження підприємницьких ініціатив у селян, занепад крупних аграрних підприємств, відсутність альтернатив колективним сільськогосподарським підприємствам призвели до стрімкого погіршення виробництва валової продукції в аграрному секторі та національній економіці в цілому.

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація надає можливість:

- підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, завдяки економії витрат на маркетинг, придбання засобів виробництва та технологічним операціям, а також збільшенню прибутку від реалізації продукції;
- розширення доступу, усіх без винятку, сільськогосподарських товаровиробників до агросервісних служб;
- удосконалення для всіх товаровиробників процесу збуту продукції, пристосування до ринкових умов та закріплення конкурентних позицій на ринку;
- створення додаткових робочих місць на селі, підвищення соціального захисту, рівня життя та інфраструктури на селі.

Негативні фактори, які впливають на розвиток обслуговуючої сільськогосподарської кооперації [3, с.117]:

- відсутність належної державної підтримки;
- недосконала структура агроринку;
- недостатній доступ до кредитування;
- відсутність кооперативних оптових баз та вертикальної кооперації;
- недостатність кваліфікованих кадрів та досвіду в даній сфері управління;
- недостатність знань та інформації.

Дійсно, аналізуючи сучасний стан сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, на практиці ми стикаємося зі всіма цими проблемами, що не дають змогу розвивати національну кооперацію швидко та належним чином.

Ефективне сільськогосподарське виробництво є основою гарантування продовольчої безпеки країни. За даних умов сільськогосподарські товаровиробники віддають перевагу вирощуванню високорентабельних та монокультур переважно олійних та зернових груп, а виробництвом трудомістких тваринницької та плодоовочевої продукції займаються фермерства та дрібні особисті селянські господарства. За даних умов соціальний розвиток села, зниження цін на продукцію та створення нових робочих місць просто неможливі.

Урядом розроблено програми з ліквідації проблем соціального розвитку села; такою є, наприклад, «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року». В цій програмі значне місце відведене і розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, де вона бере безпосередню участь, а саме у сфері розвитку підприємництва, рішення проблеми зайнятості сільського населення, побутового обслуговування сільського населення, розвитку тваринництва, послуг, формування і розвитку інфраструктури аграрного ринку, організаційно-правових форм господарювання.

На жаль, фінансування програми перебуває на досить низькому рівні, що не дає можливість реалізувати поставлені цілі та завдання. А без фінансування і підтримки з боку держави неможливо побудувати міцну кооперативну систему країни.

Спираючись на власний досвід та досвід зарубіжних країн у сільськогосподарській кооперації, сільськогосподарські виробничі кооперативи відіграють важливу роль у розвитку села та сільських територій:

- ведуть до стабільності та процвітання сільськогосподарських товаровиробників;
- підвищують продуктивність праці;
- сприяють плавній та ефективній реструктуризації аграрного сектору виробництва;
- дають змогу ефективно використовувати виробничі потужності підприємства;
- забезпечують соціальний захист для сільських жителів, підвищують зайнятість сільського населення;
- сприяють поліпшенню екології на селі;
- розвивають сферу послуг на селі тощо.

Тобто все вище перераховане має бути великим стимулом для розвитку національної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та національної економіки, добробуту загалом.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що в разі широкого впровадження сільськогосподарської обслуговуючої кооперації національний виробник сільськогосподарської продукції зможе не лише збільшити прибутки від свого виробництва, але й зменшити собівартість продукції, витрати на реалізацію та переробку продукції, також надасть змогу підвищити якість продукції та залучити до виробництва нових спеціалістів, за рахунок збільшення робочих місць та, як наслідок, розвитку територій, де відбувається виробництво продукції, тобто сільських територій.

Аналізуючи даний матеріал, слід зауважити, що за будь-яких умов слід розвивати кооперацію на селі, зокрема обслуговуючу кооперацію, проте ефект від цього буде дуже помітним. Це дасть змогу підвищити економічну ситуацію в аграрному сегменті економіки та економіки в цілому, підвищити статус та закріпити конкурентні можливості національного виробника не лише на державному ринку, але й на світовому, а також забезпечити продовольчу безпеку, розвиток трудомістких галузей сільського господарства та селян робочими місцями. Дуже важливим наслідком стане розвиток сільських територій, які потребують змін та процвітання. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація – це і є той самий важіль розвитку і рушійна сила до подолання деяких існуючих проблем у сфері сільського господарства та ефективний механізм розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Про кооперацію [Електронний ресурс] : закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV (із змінами) / ВР. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
2. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс] : закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР (із змінами) / ВР. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>
3. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : [навч. посіб. / уклад. Рудік О.]. – К. : К.І.С., 2013. – 190 с.
4. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації : навч. посібник / [В.В. Зіновчук, Л.В. Молдаван, В.Б. Моссаковський та ін.] ; за ред. В.В. Зіновчука. – К. : Вища освіта, 2001. – 464 с.
5. Малік М.Й. Сільськогосподарська кооперація як складова аграрної реформи / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С.62–64.
6. Довідник для сільського та селищного голови : довідник / [В.К. Терещенко, О.М. Бородіна, В.П. Васільєв та ін.]. – К. – 529 с.
7. Мартинюк М.А. Інновації в сільському господарстві / М.А. Мартинюк, Т.М. Ратошнюк // Наука й економіка. – 2014. – № 2 (34). – С. 94–98.
8. Передумови та причини виникнення кооперативів різних видів в ХІХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukvar.su/jekonomika>
9. Економічна сутність поняття «кооперація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrcoop-journal.com.ua>
10. Кооперація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>